

Káplán Géza

ARTCADIA
műhely

Konfesszió

Az Éneklő Akadémia performansz csoport munkásságának alázatos és önkritikus értelmezése

Confession

A humble and self-critical interpretation of the work of the Singing Academy performance group

Káplán Géza

Artcadia, ú.f. 3 (1), 79–85. (2024)

Absztrakt

Egy összművészeti igényű performansz csoport tagjának lenni szerteágazó kulturális érdeklődést, ismeretet kíván, s persze némi naprakész önbizalmat, lelki önfeledtséget. Rólam szólva: elsősorban irodalmár vagyok, kivált lírikus. Két verseskötetet s irodalmi, képzőművészeti tárgyú kritikákat, esszéket jegyzek, de képzőművészeti végzettséggel is rendelkezem, valamint színházi, filmes tanulmányokat folytattam. Klencsár Gáborral, az Éhező Apácák zenekar frontemberével 1983-ban „ismertünk egymásra” egy kisfilmem vetítésén, nem épp véletlenül, hisz alkalmazott és művészi fotósként maga is filmterveket dédelgetett. „Őskorszakunkban” főként performansz jellegű akciókat abszolváltunk, illetve kísérleti játékfilmekkel nyugóztunk le néhány nézőt és kritikust. 1990-ben csatlakozott hozzánk Lékai Sándor, leendő filozófus, az esztétikán túl több tudományterület állhatatos kutatója; tehát kénytelen voltam megnevezni magunkat: Éneklő Akadémia. S innentől máig – Novák István állategészségügyi üzemmérnök és vállalkozó kedvű médium közreműködésével – szórakoztatjuk magunkat és a közönséget.

kulcsszavak: performansz, összművészet, Éneklő Akadémia, rítus, jelenlét, szakralizáció

Abstract

Being a member of a performance group with a multidisciplinary artistic demand requires a wide range of cultural interests and knowledge, and of course some up-to-date self-confidence and spiritual self-exuberance. Speaking about myself, I am first and foremost a writer, especially a lyricist. I have published two books of poetry, several literary and visual arts reviews and essays, but I also have a degree in fine arts and have studied theater and film. I met Gábor Klencsár, the front man of the band “Éhező Apácák” (Starving Nuns) in 1983 at a screening of a short film of mine, not only by coincidence, as he himself was working as a photographer but he was also an art photographer and had his own filming aspirations. In our “ancient days”, we mainly did performance actions and impressed some viewers and critics with experimental feature films. In 1990 Sándor Lékai joined us, a future philosopher and a persistent researcher in several disciplines next to aesthetics. Therefore, I was forced to give us a name: Singing Academy. And from then on – with the help of István Novák, a veterinary engineer and adventurous medium – we have been entertaining ourselves and the public.

keywords: performance, Gesamtkunstwerk, Singing Academy, ritual, presence, sacralization

„az emberi szellem (...) képes arra, hogy hódoljon önmaga előtt, önmagát szeresse, önmagát megteremtse, önmagát kutassa. (...) A fejlődés lesz épenséggel az a kritérium, amely nélkül az emberi szellem egyáltalán nem merészelhetné azt akarni, hogy Isten lényege legyen.” (Franz Rosenzweig)

Hol is kezdje... Mmmm. (Eszerint maradok egyes számú elbeszélő személy, társaim múltjában katorászván is.) Nos: nem elegáns „magunkról” beszélni egy értekező prózában – érintettként! Mentségem lehet az alábbi megszóvegett őszinteségroham, melyet a szellemi rímhívó szó, a *rítus* indított. S a végére tán „kiborul”: hatalomittas művészeti közszereplőként – Canossát jártam... Bűnbeesett magam provokáltam, no.

Nekifutásból kell elszállnom – egy régi-régi filmélményre emlékezve. Ingmar Bergman: *Rítus*. Működésünknek (és műfajunknak!) majd összes erénye és gyalázata; társadalmi/lélektani eredője és logikusan kívánatos elhalta egyaránt felfejthető és magyarázható ebből az egyetlen opusból. (Is, persze; de ebből frappánsan.) „Minden külön értesítés helyett” igazodnék a kulturális emlékezethez; jöjjön egy újabb idézet, tehát.

„Isten hallgat, a Bergman filmek szereplői ennek tudomásulvételével próbálnak boldogulni, s társas kapcsolataikban keresik a hitet, a csodát – egymásban és egymásért. Az Istennel való küzdelmükben eljutottak önmagukhoz, s most ott állnak magukra hagyottan. Felszabadultak és válságba kerültek. A válság tudatosításának felkent papjai a művészek – erről tanúskodik Bergman egész életműve. (...) A rítus idézet, egy pogány szertartás feleleveníté-

se abból az időszakból, amikor vallás és művészet összetartozott. A társulat tagjai papi csuhára emlékeztető esőkabátban érkeznek a vizsgálóbíróhoz a darab előadására. (...) Bergman ügyes dramaturgiai fogással olyan helyzetet teremt, amelyben nem magát a rítust, csak a rítus imitációját látjuk. Az előadás ugyanis a bíró irodájában zajlik, egyszemélyes közönség előtt.”¹

Itt és most sürgősen a cselekmény részletezése, a film gondolatiságának szituálása; ha a kedves olvasó veszi a fáradságot és összeveti a fenti sorokat a performansz megnevezéssel ellátott művészeti jelenség főbb attribútumaival, különös összefüggésekre lelhet. Asszociálni az Éneklő Akadémia specifikumaira, megint csak itt és most, az én tisztem; lazán, de következetesen áthallok, ígérem. (Szemérmesen épp csak megjegyezném: az említett esőkabát több produkciónkban szolgált jelmezként (*Lélekjelenlét*,² *Saját-állapot*, *Reszket a hold*, *Mária könnyei*, *Géntérkép*); hogy – tudatosan! – nem loptuk Bergman úrtól, mondanom tán nem kell, bár ki ismerheti az emlékezet csalárd működését; de hogy Valaki valami mém-ívet húzott köztünk, ettől hajlamos vagyok meghatódni.)

A hiányzó szertartásokat helyettesítjük. Úton-útfélen minden bávatag, mert jóindulatú, minden okoskodó, mert provokatív; működésünk miértjét s mikéntjét firtató kérdésre ezt válaszoltuk. Mintegy velős krédónkká vált, hasznos „nagyot mondássá” mindenestre, hisz egy ily tág meghatározás mint zen-ütés azonnal lezárja a kínos lassúsággal kibontakozó – akár kocsmai, akár zsrnál-kultúrkodó – diskurzust. Ám miféle hiányt akartunk – gögünkben ábrándozva! – betölteni? Rituálék garmadája szolgált épülésünkre a létező szocializmus utolsó évtizedében éppúgy, mint az azt követő és máig regnáló létező kapitalizmus évtizedeiben. Íme ta-

1. • Gelencsér Gábor, „Bergman rítusai: Arc, Szűzforrás, Rítus,” *Filmmvilág* 50, 9. sz. (2007): 25.

2. • Éneklő Akadémia, „Lélekjelenlét,” 1994.04.08., <https://www.youtube.com/watch?v=DvYsu0S-m71Q>

1. *Géntérkép performansz*,
Szigetvár, 2000. augusztus 20.
Előadók: Horváth Anita, Káplán
Géza, Klencsár Gábor, Lékai
Sándor

2. *Reszket a Hold performansz*,
AnnArt fesztivál, Szent Anna-tó,
Románia, 1996. július 27.
Előadók: Káplán Géza, Klencsár
Gábor, Lékai Sándor

núságként egy szép példa az előbbi etapból. Helyszín: szakmunkásképző kollégium, negyedik emelet; alant az osztályterem s az oktató-nevelő munka mindkét oldali résztvevőit boldogító üzemi konyha. Legyen lift, ami a népséget emeli!

Van. És minden év március 21-én e zajos emeltyű vakszeme előtt felsorakozik a vezetőség (értsd: változatos beosztású és gondolkodású tanárok) – valamint a létező tanulóifjúság. Nagy a csend. Bogárzik a tavasz. Nem szabad lecsapni! – mozogni, egyáltalán... Erősödő bűgás, majd hatalmas csattanás: a liftajtó reléje kioldott, hál'isten, s az igazgató mélyen meghajolva előre tessékeli a veteránt, aki az alternatív március helybeli hősének kései utódja. És felreccsen a rocktól nyűtt lemezjátszón az Internacionálé s a Himnusz. Értelmezhetetlen beszéd, majd visszaút. A lift nélkülözhetetlen, a lift főszereplő – vertikálisan hazudik.

Szusszanjunk, olvasóm! (Mert sorolhatnék még számtalan intim vagy köztéri rituálét, akár jóval pozitívabb előjellel, ám félszegen – s némileg magakelletőn – várakozik laptopomon a „főtéma”. Az egyházi szertartásokhoz való viszonyulás a csoporton belül változatos volt: alter-rock alapú, érzelmes/racionális provokáció; filozófiába oldott (és értelmesen oldódó) ótestamentumi hitmagyarázat, azaz frivolan megengedő provokáció; a megörökölt katolicizmust hit és ráció reménytelen küzdelmében megélő magam, hevületet lelvén az egyház valóságnak vélt rendszerellenességében – megint csak dafke-éthosz, megint csak provokáció. S megint a kérdés: mi az a bizonyos – hiány-élmény? Hogy nincs semmilyen – élhető! – bizonyosság? Ami aztán helyre tenné a beszélőt éltető semmit. A beszélő lenne a bizonyosság (Witti, ó!) miközben épp nem mond semmit? Legalábbis arról a tényről, hogy lét van, s létezni beszédes. Mit akar kicsikarni létezéséből 3+1 kaposvári kispolgár azon túl, hogy áldatlan működésük folytán, nem épp akaratlanul s tán nem avatatlanul – mű-egyházi legendává nőnek. A köz emlékezetében – közös emlékezetté. Legalább addig, amíg egy fából faragott fejfa el nem hal a bolygók közti, reduktív időben; mert meghagyta ezt az enyészést mint háládatos lehetőséget a mindenható háttérben kromatikusan lélegző – Isten.

3. *Álomalakulatok*, Rippl-Rónai Fesztivál, Kaposvár, 2016. május 28.
Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor

4. *Korrekció - Vonalban - kiállítás és performansz*, Rippl-Rónai fesztivál, Hangképudvar, Kaposvár, 2014. május 23.
Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor, Novák István

5. *Tárlatvezetés performansz*, Rippl-Rónai Fesztivál, Hangképudvar, Kaposvár, 2015. május 30.
Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor, Novák István

S ha a lét időrendbe vetett – a rítus ismétlődő algoritmusok nyugöztje. Ellenben a performansz – meghatározás szerint s többnyire a gyakorlatban is – enigmatikus jelenlét. Tán ösztönösen, de mindkét módszertől elkülönültünk. Nem egyetlen, hatásos „cselekvésre” építettük előadásunkat, inkább színházszerű cselekvéssorra; saját képünkre formált, azaz képzőművészeti eszközeinkkel „megdolgozott”, ún. talált térben; beszédhangok s zenei hangok fátyolát magunkra vonva. (Összművészet – Wágner, ó!) Apropos! – talált tér... Krédónk volt: nincs lehetetlen feladat, vagyis nincs alkalmatlan helyszín. Ha egy esetleges, málló vakolatú kapualjban kell fellépnünk/témáznunk (*Adj fényt!*), akkor kollázsokkal/dekollázsokkal, másolatokkal és minimálregékkel „szakralizáljuk” a tárgyi romlást, a „hely szellemét”; ha egy ambient koncert felajzott közönsége előtt, akkor átlátszó kockában szervesülünk a hangzó univerzumba (*Korrekción – vonalban*). Következőleg: bármiféle, előre meghatározott szabályrendszer nem követhettünk, legföljebb a helyhez s az alkalomhoz kötött egyedi szertartásrendet. Hogy felhasználtunk, „beemeltünk” a produkcióba bevett s jól ismert szakrális rítuselemeket (*Álomalakulatok*); esetleg hétköznapi rituálékat (*Doboz-szózat*); nos ez csak „emelte az est fényét”, ahogy a show-guruk s az elégült közpolgárok mondanák. Azonban jelentéstanilag kimutatható: a „kritikus tömeg” részeként a jelenségek édesbús stimulálásával éltünk; szeretettel, szánalommal – s némi malíciával...

Vállalásunk volt tehát: kétszer ugyanazt, s főleg ugyanúgy – semmiképp! Miért? Ha Isten a tökéletesség alkotója, jogos, ésszerű és dramaturgiai hiteles megjelenítése és imádása – mindig ugyanúgy... Ám ha a teremtés, legalábbis a lények létmódját tekintve, távolról sem tökéletes, legfeljebb valamiféle fizikailag felfogott harmónia lengi át a végtelent, akkor, nos, akkor... Színre kell lépnünk! Nem mintha javíthatnánk a „nemzetközi/bolygóközi helyzeten”,

de úrrá lehetünk a, a, a – részleteken... Uralhatjuk tehát, legalább és leginkább – magunkat!

Individuális rítus? Fából vaskarika... Kedves közönségünk, „barátaink és üzletfeleink” többsége valószínűleg kevésbé érthette a „részegészt” pátyolgató működésünket; legföljebb „mint rózsát illatáról” (T. S. Eliot szíves közlése) érezhette azt; ám „ismétlődő érdekességünket” valamiféle isteni fenségesség jelenléteként – nyugtázta. (Jobb híján, hisz várakozásában inkább Godot, mint Isten „játszott szerepet”.) S ettől szemükben/szemléletükben máris úrrá váltunk. Önmagunk istenévé – vagy mi a frászkarikává... Az „érthetlenség” bájába burkolózva provokáltuk ki saját megistenülésünket. Gógünk azonban „visszaütött”: a közönség, ösztönösen védekezvén, jó, mondhatni „művészi” érzékkel elfogadta, s egyúttal felmagasztosította programszerű különállásunkat –; s ezzel örök, isteni magányba taszította nagyon is törékeny, szeretetre és akolmelegre vágyó csoportozatunkat – fennhéjázó egyéniségek e „jól-szituált” halmazát.

Bizonyos, valaha forradalmi/hermetikus fogalmak/jelenségek közkeletűvé, sőt közhasznúvá váltak. Pl. az avantgárd hangsort (és módszert és magatartást) bekebelezte a dizájn; a performansz hangsort (és módszert és magatartást) bekebelezte a, a, a... No, hát már minden általánymegnyilvánulás: performansz. (Waiting for Godot ~ Waiting for Signal.) Kimódolt/kicsikart istenségünk tehát idejuttatta – a közt, s idejuttatott – bennünket... Az örök várakozás zavaró tényezője vagyunk; az örök holnap leírt/leiratkozott messiásai.

6. *Sajátállapot performansz*,
 Médiawave, Nováckpuszta, 1994.
 április 29.
 Előadók: Káplán Géza, Klencsár
 Gábor, Kovács Andor – gitár,
 Lékai Sándor, Novák István,
 Somogyi Zoltán – dob

Képjegyzék

1. *Géntérkép performansz*, Szigetvár, 2000. augusztus 20.
 Előadók: Horváth Anita, Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor
2. *Reszket a Hold performansz*, AnnArt fesztivál, Szent Anna-tó, Románia,
 1996. július 27.
 Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor
3. *Álomalakulatok*, Rippl-Rónai Fesztivál, Kaposvár, 2016. május 28.
 Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor
4. *Korrekció – Vonalban – kiállítás és performansz*, Rippl-Rónai fesztivál,
 Hangképudvar, Kaposvár, 2014. május 23.
 Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor, Novák István
5. *Tárlatvezetés performansz*, Rippl-Rónai Fesztivál, Hangképudvar,
 Kaposvár, 2015. május 30.
 Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Lékai Sándor, Novák István
6. *Sajátállapot performansz*, Médiawave, Nováckpuszta, 1994. április 29.
 Előadók: Káplán Géza, Klencsár Gábor, Kovács Andor – gitár, Lékai Sándor,
 Novák István, Somogyi Zoltán – dob